

ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ; ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Мороз Г.В.

ВІДОБРАЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

УДК 349.6

<https://doi.org/10.15330/apiclu.51.88-99>

Сутнісною особливістю екологічного права є притаманне для даної галузі стремління до узгодження різнонаправлених, часто суперечливих, завідомо гостро конкуруючих інтересів його суб'єктів. По суті, весь механізм правового регулювання екологічних відносин повинен спрямовуватись на забезпечення інтересів окремої людини та всього суспільства загалом, при цьому усіх об'єднує єдина ціль - збереження природних основ свого існування.

Механізм в праві - багатозначне, міжгалузеве і міждисциплінарне поняття, що застосовується в різних галузях наукових знань і в текстах нормативно-правових актів, увійшло в юридичну термінологію і суспільно-політичний лексикон для позначення комплексу правових засобів в загальній теорії права та в ряді галузей - цивільному, адміністративному, земельному, екологічному та інших [1, с. 170]. Призначення будь-якого механізму (без прив'язки до механізму правового) полягає в досягненні за допомогою різних засобів, методів і способів визначених цілей. Механізм правового регулювання визначають як нормативно-організований, послідовний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя, на впорядкування, закріплення, розвиток і вдосконалення суспільних відносин за допомогою адекватних правових засобів з метою реалізації інтересів суспільства та держави [2, с. 7]. Узгодження інтересів

зацікавлених суб'єктів (окремої особи, суспільства, держави) є неможливим за відсутності збалансованості правового регулювання.

Серед основних ознак механізму правового регулювання у теорії права виділяють наступні: 1. Механізм правового регулювання – це складова частина механізму соціального регулювання, специфіка якого є правовою, на відміну від моральної, етичної та інших. Дія механізму правового регулювання пов'язана із впливом інших соціальних факторів – моралі, релігії тощо. 2. Механізм правового регулювання є досить великою за обсягом категорією права, оскільки єднає разом багато явищ правової дійсності: правові засоби, способи, методи, предмет та форми правового регулювання. 3. Механізм правового регулювання – це не загальна сукупність, а система правових засобів, способів, своєрідних форм, кожна з яких знаходиться на своєму місці, виконує специфічні функції та взаємодіє з іншими явищами правової дійсності. 4. Механізм правового регулювання не являє собою правову систему, хоча є досить близькою до неї категорією права, оскільки передбачає цілісність певних правових явищ. Механізм правового регулювання є динамічною частиною правової системи, від якої залежить результат правового регулювання загалом, задоволення інтересів суб'єктів права та відповідність поведінки учасників суспільних відносин нормативним приписам [3, с. 191]. Разом з тим, слід зробити уточнення щодо ознаки динамічності даного правового явища. Як зазначає А.Л. Правдюк, сукупність правових засобів, за допомогою яких встановлюються певні правила поведінки – це статика такого механізму, динамікою ж є суспільні відносини, на які здійснюється вплив, за допомогою встановлення названих правил [4, с. 90].

Проблемам функціонування механізму правового регулювання екологічних відносин присвячено праці А.П. Гетьмана, Н.Р. Кобецької, Н.Р. Малишевої, В.І. Андрейцева, В.В. Костицького, М.В. Краснової, А.В. Анісімової, М.І. Васильєвої, М.М. Брінчука та багатьох інших. Враховуючи стратегічну мету еколого-правового регулювання, - узгодження та оптимальне поєднання суспільних інтересів, які б сприяли

розвитку тих чи інших відносин, - саме цей компроміс і визначає необхідність перегляду окремих теоретичних положень щодо ефективності його механізму.

Перш ніж розглянути питання про вплив існуючого різноманіття інтересів на особливості механізму правового регулювання відносин з використання, охорони й відтворення природних ресурсів, доречно згадати слова П. Виноградова: «Ні держава, ні її закони не можуть виконати неможливе завдання - підкорити своєму впливові всі інтереси, що виникають у суспільному житті, і керувати окремими особами у виборі та здійсненні цих інтересів» [5, с. 284]. З цього слідує, що в процесі правового регулювання найкращий ефект матимуть внутрішні, моральні властивості права. Тобто право – це не тільки узгоджена система загальнообов'язкових правил поведінки, його роль визначається могутнім моральним потенціалом, що впливає на свідомість людей, на характер і спрямованість інтересів, на мотиви їх поведінки. Більше того, як неодноразово зазначали вчені-правознавці, соціологи, філософи «мораль» швидкоплинно перетворюється на право в результаті глибоких соціальних криз, розладу тощо [6, с. 59; 7, с. 22]. На сьогодні в Україні та світі загалом склалася загрозлива екологічна ситуація, що є наслідком тривалого домінування принципу отримання максимальної вигоди. Тобто досягнення максимального економічного ефекту за мінімальних затрат. Внаслідок такої політики природокористування екологічна ситуація наближається до критичної межі. Виникають безповоротні кризові та катастрофічні зміни в довкіллі [8, с.66]. Тому виникає потреба в розробці інших підходів, зокрема й на рівні механізму правового регулювання відносин, пов'язаних із забезпеченням екологічної безпеки. Удосконалення екологічного законодавства – стратегічний курс України щодо приведення його відповідно до потреб сьогодення, створення законодавчих засад, які б забезпечували незаперечну реалізацію і захист екологічних прав людини і громадянина, задоволення екологічних інтересів Українського народу та держави, у тому числі на рівні міжнародних екологічних стандартів і нормативів [9, с. 6].

Слід підкреслити, що в сучасних умовах змінюються функції держави – від адміністративних вони переходять до регулюючих.

Державна політика управління природокористуванням повинна базуватися на стабільній системі законодавства й нормативів; система повинна бути еластичною, швидко реагувати на зміни навколишніх компонентів, пристосовуватися до змін занадто складного середовища. Це є ефективним засобом подолання екологічної кризи, врегулювання комплексного природокористування. Основні напрями відповідної діяльності втілюватимуться за допомогою правового механізму, який має надати їм чітку цілеспрямованість, формальну визначеність, загальнообов'язковість, сприяти врегулюванню відносин у природокористуванні, застосуванню превентивних, оперативних, стимулюючих і примусових заходів до юридичних та фізичних осіб щодо використання ресурсів та їх відходів, юридичної відповідальності за порушення законодавства [10, с. 33].

В науковій літературі визначено вимоги щодо механізму правового регулювання, спрямовані на забезпечення його ефективності. До таких вимог віднесено: а) визначеність; б) обґрунтованість; в) неприпустимість обмеження свободи суб'єкта права; г) врахування інтересів суб'єктів, які вступили заради їх реалізації в суспільні відносини; д) стабільність та неприпустимість необґрунтованої зміни чинного законодавства заради його умовного вдосконалення; е) системність [2, с. 9].

Отже, одним із критеріїв визначення ступеня ефективності механізму правового регулювання певного виду відносин є, серед іншого, максимальне врахування інтересів суб'єктів цих відносин через відображення, тобто формалізацію цих інтересів у праві, їх юридизацію. За своєю суттю юридизація є заміщенням неправових (позадержавних) способів організації та регуляції суспільних відносин юридичними засобами. Цей процес передбачає включення конкретних груп і типів суспільних відносин у сферу дії юридичного, формального (такого, що встановлюється і підтримується державою) права. Тобто, роль держави в процесі юридизації визначається тим, що вона не стільки формує право, скільки завершує правоутворення, надаючи юридичної форми тим відносинам, які об'єктивно цього потребують [11, с. 90]. Дійсно, процедура правоутворення зумовлена та в ідеалі повинна

бути відображенням в змісті правових норм об'єктивних та реальних потреб, а також інтересів суспільства та кожної конкретної людини.

В науковій юридичній літературі переважають концепції, спрямовані на обґрунтування в першу чергу публічно-правових механізмів та засобів забезпечення та досягнення природоохоронних цілей, проте така надмірність та перенасиченість механізму правового регулювання охорони навколишнього природного середовища публічно-правовими засобами призводить до того, що екологічно орієнтована активність фізичних і юридичних осіб у питаннях охорони довкілля характеризується як невисока. З цього слідує, очевидна перевага одних інтересів над іншими – прямий шлях до їх дисбалансу [12, с. 183]. Актуальними є слова В.В. Петрова про те, що суть охорони навколишнього природного середовища полягає не в пануванні екологічних інтересів над економікою, а в знаходженні найбільш сприятливого для господарювання і людини поєднання екологічних інтересів в здоровому і безпечному середовищі з економічними інтересами суспільного прогресу [13, с. 6].

В літературі йдеться про баланс інтересів усіх суб'єктів екологічних відносин. Маються на увазі різні інтереси – загальні та індивідуальні, екологічні і всі інші, не екологічні, які слід виявляти, аналізувати та забезпечувати. Водночас, більш доцільно ставити питання про оптимальне співвідношення інтересів, розумний компроміс, а не їх баланс, оскільки «баланс» інтересів передбачає приведення в рівновагу усіх інтересів, що забезпечити ні фактично, ні юридично не можливо. Як справедливо зауважує Н.Р. Кобецька, оптимальне поєднання різних інтересів часто визначається конкретною ситуацією, що склалася, та потребує належного обґрунтованого вирішення в процесі правозастосування, адже навіть поняття пріоритетності в багатьох випадках є ситуативним. Наукове, теоретичне дослідження змісту та форм регулювання інтересів, що знаходять прояв в екологічному праві, необхідне для формування єдиних, системних підходів до їх закріплення, охорони, забезпечення адекватного відображення реально існуючих суспільних відносин, досягнення розумного компромісу у сфері використання та охорони довкілля [14, с. 55-56].

В теорії права механізм правового регулювання розглядається в розрізі методів правового регулювання, який функціонує через засоби правового регулювання.

Правові засоби є багатогранним теоретико-правовим явищем, яке можна розглядати у юридичному (як сукупність правового інструментарію та формалізований результат діяльності суб'єктів) та соціальному (закріплюють цінності права, відображають певні інтереси та сприяють досягненню відповідного результату) аспектах [15, с. 205]. Класичними фундаментальними юридичними засобами правового регулювання є: позитивні зобов'язання, заборони і дозволи [16]. На прикладі природоохоронного законодавства М.І. Васильєва виділяє декілька способів формалізації екологічних інтересів, в яких в тій чи іншій мірі переважають особливості різних елементів класичної тріади: 1) дозволи, правомочності (з рос. - дозволения), які стосуються виключно громадян та громадських об'єднань – тобто їх можливості, які входять в зміст правосуб'єктності у правовідносинах з реалізації екологічних прав; 2) зобов'язання – обов'язкові до виконання приписи, адресовані державним органам, господарюючим суб'єктам, громадянам та їх об'єднанням; 3) заборони [17, с. 60-61].

Характерним для екологічного права є одночасне застосування і дозвільного способу правового регулювання через надання відповідних правомочностей, і забороняючого. В такий спосіб формується досить жорстка модель поведінки суб'єктів правовідносин. Тобто механізмом забезпечення узгодженості різного виду і рівня інтересів в рамках екологічних відносин є закріплення відповідних можливостей, а також встановлення меж реалізації суб'єктивних, в тому числі екологічних (природоресурсних) прав. Такі межі обумовлені особливостями правового режиму використання природних ресурсів. Правовий режим використання природних ресурсів покликаний забезпечити взаємодію і взаємоузгодження екологічних і економічних, приватних і публічних, особистих і державних інтересів, - зазначає Н.Р. Кобецька [18, с. 40]. Наприклад, у контексті відносин власності на природні ресурси саме публічні інтереси визначають межі реалізації правомочностей власника природного об'єкта [12, с.185]. Межі є

невід'ємною властивістю будь-якого суб'єктивного права, межі можуть бути ширшими чи вузчим, але вони завжди існують [19, с. 22], в іншому випадку право перетвориться у свавілля. Межі враховують взаємосуперечливі інтереси, надаючи максимально можливого обсягу свободи одному, водночас дотримуючи то-тожних прав іншого через регламентацію всіх і кожного певними рамками, гарантуючи запобігання соціальній напруженості та конфліктам [20, с. 19].

Важливими сферами регулювання екологічного права є відносини з використання природних ресурсів, природоохоронні та безпекові відносини, складні по своїй суті. Саме тому важливим і непростим завданням є розробка механізму узгодження різновидових і різнорівневих інтересів в рамках цих відносин. Найважливішим інструментом забезпечення балансу інтересів в даному випадку можна вважати інститут екологічних обмежень, який складають норми, що визначають еколого-правові заходи, вимоги, заборони і санкції та механізми їх застосування і реалізації. Питанням еколого-правових обмежень, тобто відповідних природоохоронних вимог і заборон, їх змісту, системи, стану нормативно-правового закріплення слід присвятити окреме дослідження.

Щодо інших способів забезпечення інтересів в екологічному праві, то такими можуть виступити принципові положення, закладені в базових актах екологічного законодавства. Інтерес як поза правова або доправова категорія втілюється не тільки в конкретних правових приписах, але й у загальних принципах права [21, с. 73]. Тобто питання взаємоузгодження інтересів суспільства, відповідних соціальних груп чи окремих громадян повинні бути відображені у вихідних началах правового регулювання екологічних відносин (принципах, завданнях) та у конкретних нормах права. Одним із основних принципів охорони навколишнього природного середовища є принцип науково обґрунтованого узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих і технічних наук та прогнозування стану навколишнього природного середовища (п. «е» ст.3 Закону України «Про охорону навколишнього природного сере-

довища»). Одночасно цією ж нормою гарантується екологічно безпечне середовище для життя і здоров'я людей. З однієї сторони йдеться про поєднання, узгодження різновидових інтересів в межах екологічних відносин, з іншої сторони, по суті, закріплюється принцип пріоритету екологічного інтересу [12, с. 185] або інтересу екологічного благополуччя.

З огляду на динамічність розвитку екологічних та інших відносин, з врахуванням в перспективі зміни вектору спрямування інтересів суб'єктів цих відносин, слід переглядати суть і зміст тих юридичних засобів, які складають еколого-правовий механізм. До основних елементів цього механізму відносяться: екологічне нормування; еколого-технічна регламентація, стандартизація та сертифікація; оцінка впливу на навколишнє середовище; ліцензійно-договірні основи спеціального природокористування; планування; аудит; економіко-правові заходи природокористування і охорони навколишнього середовища (плата за природокористування; страхування та ін.); організаційно-правові засоби інформаційного забезпечення раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища (моніторинг навколишнього середовища; державні кадастри природних об'єктів і ресурсів; статистичний облік; екологічний паспорт підприємства; звітність); контроль; духовно-культурні засоби (екологічне виховання, освіту, наука); відповідальність; управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища та ін. [22, с. 12]. Усі зазначені складові елементи - складні за процедурою і фактично становлять публічно-правовий механізм та спрямовані на забезпечення здебільшого публічних екологічних інтересів. Разом з тим, в ході їх здійснення однозначно буде мати місце вплив на приватні, часто не екологічні інтереси, які також повинні бути враховані. Саме в цьому й полягає ціннісне призначення еколого-правового механізму як узгодженої системи встановлених нормами права заходів і вимог, дій і процесів, спрямованих на послідовне і ефективне досягнення цілей екологічного права.

1. Беязева Г.С. Правовой механизм: к вопросу об определении понятия и установлении признаков. Административное и муниципальное право. 2016. №2 (98). С. 169-177.

2. Куракін О.М. *Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель: автореф. дис. ... доктора юрид. наук. Харків, 2016. 40 с.*
3. Сімутіна Я.В. *Щодо механізму правового регулювання трудових відносин у сучасних умовах. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 188-192.*
4. Правдюк А.Л. *Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. Право і суспільство. 2016. № 2 (частина 2). С. 87-92.*
5. Виноградов П. Г. *Цель права. Очерки по теории права. Теория государства и права: [хрестоматия]. Под ред. И.И. Лизиковой. М.: Академический проект, 2005. 720 с.*
6. Толкачова Н.Є. *Звичаєве право: навчальний посібник. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2006. С. 59.*
7. Оніщенко Н.М. *Нормотактика: сутність, природа та загальна характеристика. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (2012 р. м. Київ) / Укладачі: Б. В. Новіков, Т. О. Чепульченко, І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин/ К.: НТУУ «КПІ», 2012. С. 20-23.*
8. Гобела В.В. *Особливості правового регулювання забезпечення екологічної безпеки та джерела екологічного права. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 1. С. 64-73.*
9. Андрейцев В. І. *Удосконалення екологічного законодавства: концептуальні засади. Досвід і проблеми вдосконалення екологічного законодавства: міжнародний круглий стіл, присвячений 15-річчю початку підготовки фахівців у галузі правознавства в НГУ, 14 грудня 2012 р., м. Дніпропетровськ, 2012. С. 5-27.*
10. Балджи М. *Шляхи вдосконалення державного регулювання природо-користування. Вісник КНТЕУ. 2009. № 2. С. 26-34.*
11. Стельцова О.В. *Конституціоналізація як відображення тенденції юридизації суспільних відносин (теоретичний аспект). Часопис Київського університету права. 2015. № 1. С. 90-93.*
12. Мороз Г. В. *Правові форми відображення балансу інтересів у екологічних відносинах. Третє зібрання фахівців споріднених кафедр щодо обговорення стратегії еволюції аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносин у контексті інтеграційного розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса,*

- 7-10 червня 2018 р.) / відп. ред. Т. Є Харитонова, Х.А. Григор'єва. Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 183-186.
13. Петров В. В. Экологический кодекс России (к принятию Верховным Советом Российской Федерации Закона «Об охране окружающей среды»). Вестник Моск. ун-та. Сер.11. Право. 1992. № 3. С. 5-10.
  14. Кобецька Н.Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.
  15. Заяць Н. Сутнісна характеристика правових засобів у механізмі правового регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 202-205.
  16. Алексеев С.С. Восхождение к праву. Поиски и решения. М., 2001. С. 263-268.
  17. Васильева М. И. О методах, средствах и способах правового регулирования экологических отношений. Экологическое право. 2009. № 2/3. С. 56-67.
  18. Кобецька Н.Р. Правовий режим використання природних ресурсів: поняття, особливості. Екологічне право України. 2016. № 3-4. С. 37-43.
  19. Грибанов В. П. К вопросу понятия права собственности. Осуществление и защита гражданских прав. М.: Статут, 2000. С. 22.
  20. Кожевникова В. Співвідношення правової категорії «обмеження» з іншими правовими категоріями у праві. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 1. С. 18-21. Цит. по Камышанский В. П. Ограничения права собственности: дис. ... д-ра юрид. наук. СПб., 2000. С. 177.
  21. Чепис О.І. Інтереси в цивільному праві: сутність, місце та особливості захисту: дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2010. 230 с.
  22. Бринчук М.М. Эколого-правовой механизм: понятие и сущность. Астраханский вестник экологического образования. 2014. № 2 (28). С. 5-16.

Мороз Г.В. Відображення інтересів в механізмі правового регулювання екологічних відносин: окремі аспекти

В статті аналізуються способи формалізації інтересів в механізмі правового регулювання екологічних відносин (дозволи (правомочності), які стосуються виключно громадян та громадських об'єднань; зобов'язання – обов'язкові до виконання приписи екологічного права; заборони). Обґрунтовано, що одним із критеріїв визначення ступеня ефективності механізму правового регулювання екологічних відносин є, серед іншого, максимальне врахування інтересів усіх

суб'єктів даних відносин через відображення, тобто формалізацію цих інтересів у праві, їх юридизацію.

Ключові слова: механізм правового регулювання екологічних відносин, екологічні інтереси, представлення (формалізація) інтересів у законодавстві, оптимальне співвідношення інтересів.

Мороз Г.В. Отражение интересов в механизме правового регулирования экологических отношений: отдельные аспекты

В статье анализируются способы формализации интересов в механизме правового регулирования экологических отношений (разрешения (правомочия, дозволения), которые касаются исключительно граждан и общественных объединений; обязывания - обязательные к исполнению предписания экологического права; запреты). Обосновано, что одним из критериев определения степени эффективности механизма правового регулирования экологических отношений является, среди прочего, максимальный учет интересов всех субъектов данных отношений путем отражения, то есть формализацию этих интересов в праве, их юридизацию.

Ключевые слова: механизм правового регулирования экологических отношений, экологические интересы, представления (формализация) интересов в законодательстве, оптимальное соотношение интересов.

Moroz G.V. The Representation of Interests in the Mechanism for the Legal Regulation of Environmental Relations: Certain Aspects

The article is aimed at studying the legal means (ways) of representing (formalizing) interests in the mechanism for the legal regulation of environmental relations.

The conclusion is reached that it deems reasonable to pose a question about an optimal correlation between interests, i.e. about their sound compromise, not a balance between them, since the latter requires balancing them out which is neither factually, nor legally possible.

One characteristic feature of environmental law is its simultaneous use of a permit-based way of the legal regulation by granting the corresponding rights and introducing prohibitions. It contributes to developing a rigid model of the behaviour between the subjects of environmental relations.

One of the criteria determining the degree of the efficiency of the mechanism for the legal regulation of a certain type of relations is, among others, taking a full account of the interests of the subjects of this type of relations by means of representing (formalizing) these interests in legislation, their juridization. There exist several ways aimed at formalizing environmental interests: 1) permits, concerning only citizens and public unions, i.e. the powers provided for by the environmental rights of the subjects of environmental law; 2) obligations – prescriptions binding on persons to be fulfilled, designed for state authorities, subjects of economic relations, citizens and their unions; 3) proscriptions.

All of the components of the environmental law mechanism described in the article are complex in terms of their procedure and, in fact, constitute the public

law mechanism being aimed at ensuring mostly public environmental interests. Furthermore, its implementation will definitely involve influencing private, often non-environmental interests, which should also be taken into consideration. This is what constitutes the very purpose of the environmental law mechanism as a comprehensive coherent system of normatively established measures and requirements, actions and processes aimed at gradually and effectively achieving the objectives of environmental law. This objective lies in developing environmental law and order as a guarantee for the fulfillment of the constitutional environmental rights and nature conservation, including the objective of conserving biodiversity.

Considering the dynamic nature of the development of environmental and other relations with regard to the possibility of the direction of the interests of the subjects of these relations being changed, it deems necessary to reconsider the nature and content of those legal means that constitute the environmental law mechanism.

Keywords: the mechanism of legal regulation of environmental relations, environmental interests, representation (formalization) of interests in legislation, optimal correlation between interests.

Яремак З.В.

МІСЦЕ ІНСТИТУТУ ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ В СИСТЕМІ ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА

УДК. 349.6

<https://doi.org/10.15330/apiclu.51.99-110>

Постановка проблеми. Правове регулювання земельних відносин у сучасний період зазнало чималих змін, пов'язаних із ускладненням форм господарювання, скасуванням мораторію на землі сільськогосподарського призначення, урізноманітненням видів землекористування тощо. Такі процеси вимагають, перш за все, наявності належного правового механізму забезпечення взаємоузгодження інтересів суб'єктів земельних правовідносин, а у випадку конфлікту інтересів, порушення прав також і належного механізму врегулювання і захисту прав і законних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вирішення земельних спорів завжди є предметом пильної уваги науковців, і не тільки в галузі земельного права, та зумовлено перманентною земельною реформою й адаптацією правозастосовної практики до законодавчих змін. Зокрема, даною проблематикою займалися такі вчені в галузі земельного права, як А. П. Гетьман,